

Asia: VN/27452/2020

Kysely taloudellisille toimijoille: kokemuksia voimassa olevan julkisuuslain soveltamiseen liittyvistä keskeisistä haasteista ja julkisuuslainsäädännön kehittämistarpeista taloudellisen toiminnan näkökulmasta

Alla on esitetty työryhmän toimeksiannon pohjalta kysymyksiä julkisuusperiaatteen toteutumisesta. Pyydämme arviomaan esitettyjä kysymyksiä ja tuomaan esiin erityisesti oman tai edustamanne tahon toiminnassa havaittuja näkökohtia. Vastaukset kysymyksiin toivotaan muotoiltavan lyhyesti, mutta mahdollisimman konkreettisesti ja selkeästi. Voitte konkretisoida havaintojanne tarvittaessa esimerkkien avulla. Kaikkiin kysymyksiin ei tarvitse vastata.

1. Onko julkisten tietojen saatavuus sekä mahdollisuus tietojen uudelleenkäyttöön riittävää? Jos ei, niin mitkä ovat nähdäkseenne avoimuuden toteutumisen keskeisimmät esteet?

Kiinteistöyönantajat ry kiittää mahdollisuudesta lausua julkisuuslain kehittämistarpeista. Kiinteistöyönantajat edustaa yksityistä kiinteistöpalvelualaa, joka työllistää Suomessa yli 90 000 henkilöä.

Kiinteistöpalvelualan yritykset kamppailevat jatkuvasti työvoiman riittävyyden kanssa. Kohtaantongelman takia kaikkiin alan tarjoamiin tehtäviin ei ole läheskään aina saatavissa työntekijöitä Suomesta. Ulkomaisen työvoiman rekrytointi on puolestaan osoittautunut hankalaksi hitaiden ja monimutkaisten, monen eri viranomaisen vastuulla olevien työlupaprosessien takia. Kumpaankin näistä haasteista pystyttäisiin vastaamaan nykyistä tehokkaammin, jos työnhakijoilla olisi toimivampi mahdollisuus saada siirrettyä julkisissa rekistereissä olevia henkilötietojaan omadata-periaatteella.

Kiinteistöyönantajat ja useat sen jäsenyritykset ovat edellä mainituista syistä osallistuneet aktiivisesti työ- ja elinkeinoministeriön, Vastuu Group Oy:n sekä muiden elinkeinoelämän järjestöjen ja toimijoiden kanssa Digitaalinen työllistyminen -hankkeen eri vaiheisiin. Hankkeen aikana on tunnistettu useita sellaisia kohtia, joissa omadatan nykyistä systemaattisemmalla ja ketterämmällä liikkuvuudella voitaisiin edesauttaa yhteiskunnallisesti merkittävien, muun muassa työllistämistä

tukevien toimien toteutumista ja samalla helpottaa viranomaistoimintaa ja tukea hyvän hallinnon toteutumista näissä asioissa.

Kiinteistöyönantajat haluaa lausunnossaan kiinnittää huomiota työllistämistoimia edistävissä omadata-hankkeissa esiinnouseeseen ongelmaan, joka liittyy erityisesti julkisissa rekistereissä olevien henkilötietojen siirrettävyyteen.

Tietojen saatavuutta ja käytettävyyttä rasittaa sirpaloitunut lainsäädäntö, joka hankaloittaa uusien palveluiden kehittämistä ja omadata-periaatteen toteutumista. Julkisuuslaki ja viranomaisten hallussa olevien tietojen antamista koskevat erityislait säännöksineen ovat usein vaikeaselkoisia ja tulkinnanvaraisia. Tämä johtaa siihen, että tietojen saatavuus vaihtelee tiedontarpeesta riippuen.

Yksilön mahdollisuutta päättää tiedoistaan ja niiden käytöstä omadata-periaatteita noudattaen puolestaan hankaloittaa suostumuksen antamiseen liittyvä käytäntöjen kirjo. Julkishallinnon kanssa käytyjen keskustelujen perusteella vaikuttaa siltä, että tiedonhallintaan liittyvän lainsäädännön tulkinta on tähän mennessä ollut niin tiukkaa, että se on hankaloittanut ja jopa estänyt rekisterirajapintojen tärkeän kehittämistyön. Herää kysymys, miksi tiedon käyttäjältä edellytetään usein lakisäateistä oikeutta päästä käsiksi julkisessa rekisterissä oleviin omiin tietoihinsa, kun yksityisen sektorin toimijan on jo nykyisellään annettava tiedot jäsennellyssä, yleisesti käytetyssä ja koneellisesti luettavassa muodossa, mikäli henkilö tätä pyytää. Ero julkisen ja yksityisen sektorin toimijoiden ja heitä velvoittavan lainsäädännön välillä on silmiin pistävä.

Viranomaiselle osoitettavien tietopyyntöjen hinnoittelun tulisi olla ennustettavaa ja kohtuullista.

Kiinteistöpalvelualalta löytyy hyvä esimerkki turvapaikanhakijan työnteko-oikeuden varmistamiseen liittyvästä tilanteesta, jossa lain edellyttämän tiedon hankinnasta aiheutuvat kustannukset eivät ole kohtuulliset edes tiedon ajantasaisuuden näkökulmasta. Työnantajan on pyydettävä turvapaikanhakijaa hankkimaan Maahanmuuttovirastosta maksullinen todistus työnteko-oikeudestaan tai hankittava se itse, kuten yleensä tapahtuu. Todistusten saaminen on osoittautunut kohtuuttoman hitaaksi, hankalaksi ja kalliiksi työvoimavaltaisella alalla. Koska todistuksessa kerrotaan työnteko-oikeudesta vain todistuksen antohetkellä, maksullisia todistuksia pitäisi käytännössä olla hankkimassa koko ajan, jotta työnantaja voisi riittävällä tasolla varmistua siitä, että työnteko-oikeus on voimassa.

Kiinteistöyönantajien näkökulmasta digitaalisen omadata-oikeuden toteuttamista julkisissa palveluissa tulisi selkeyttää yleislainsäädännöllä. Julkisen sektorin tietojen luovutusta pitäisi pyrkiä linjaamaan siten, että pääsääntönä olisi yksilön mahdollisuus hyödyntää ja siirtää tietojaan yksityisen sektorin hallussa olevien tietojen tavoin.

Vaikka arkaluonteisten henkilötietojen salassapitoon liittyviä poikkeustarpeita on luonnollisesti myös jatkossa, lähtökohtana pitäisi siis olla se, että jos viranomaisella on henkilöä koskevaa digitaalista tietoa, se olisi voitava jakaa henkilön suostumuksella koneluettavassa muodossa. Onhan henkilöllä jo nykyisin julkisuuslain nojalla oikeus saada vastaavat tietonsa paperimuodossa.

2. Ovatko digitalisaatio, muuttuneet tiedonkäsittelytavat tai muut muutokset toimintaympäristössä parantaneet julkisten tietojen saatavuutta tai aiheuttaneet haasteita julkisuusperiaatteen toteutumisessa? Jos ovat, niin kuvatkaa näitä muutoksia.

Julkisten tietojen käytettävyys ja siirrettävyys viranomaisten välillä eivät ole toistaiseksi sillä tasolla, jolla ne voisivat olla nykysysteemien ansiosta. Kiinteistötyönantajat näkee tärkeänä, että omadata-oikeus ulotetaan mahdollisimman nopeasti yksilön digitaalisessa muodossa oleviin tietoihin, jotta työllistymistä ja työllistämistä palvelevia tietoja pystytään hyödyntämään joustavasti ja täysimääräisesti, kun rajapintoja avataan sekä viranomaisten keskinäisten että muiden toimijoiden ylläpitämien rekistereiden välille.

Tietojen hyödyntämisen kannalta pitäisi huolehtia siitä, että tietoja koskeva lainsäädäntö ja sen tulkinta olisivat mahdollisimman harmonisoituja. Omadata-palveluiden käytön mahdollistamiseksi myös suostumusten antomenettelyä pitäisi yhdenmukaistaa. Henkilön pitäisi pystyä antamaan valtuutus tietojensa käyttöön myös kolmansien palveluissa. Omadata-operaattorien hallinnoimien suostumusten olisi toisin sanoen oltava käytettävissä mahdollisimman laajasti.

Julkisissa rekistereissä olevien henkilötietojen omadata-periaatteen mukainen siirrettävyys tulisi taata aina, kun se on tietosuojamielessä mahdollista.

Kiinteistötyönantajat on ollut yhteydessä sisäministeriöön ja Maahanmuuttovirastoon turvapaikanhakijoiden työnteko-oikeuden varmistamiseen liittyvässä, edellä kohdassa 1 mainitussa asiassa. Ongelma kytkeytyy tietopyyntöjen hinnoittelun lisäksi eri viranomaisten julkisissa rekistereissä olevien henkilötietojen siirrettävyyteen. Työnantaja ei pysty nykytilanteessa varmistamaan aukottomasti, että sen työllistämällä turvapaikanhakijalla on työnteko-oikeus, vaikka varmistaminen on työnantajan lakisääteinen velvollisuus.

Kiinteistötyönantajien näkemys on, että ongelma pystyttäisiin ratkaisemaan, jos turvapaikanhakijan työnteko-oikeutta koskeva digitaalinen tieto saataisiin henkilön suostumuksella jaettua koneluettavassa muodossa samaa asiaa käsittelevien eri viranomaisen välillä. Rajapinta UMA-rekisteristä Enter Finlandiin olisi hyvin todennäköisesti rakennettavissa nopeallakin aikataululla. Eri viranomaisten hallussa olevat, saman henkilön työnteko-oikeuteen liittyvät tiedot saataisiin yhteen paikkaan, josta työnantaja voisi turvapaikanhakijan valtuuttamana vahvan tunnistautumisen avulla milloin tahansa selvittää työnteko-oikeuden voimassaolon. Uudistus toisi kaikkia osapuolia, myös viranomaistahoja, palvelevan huomattavan parannuksen nykytilaan ja lisäisi samalla kustannustehokkuutta ja hyvää hallintoa.

3. Liittyykö julkisuuslain ja henkilötietojen suojaa koskevien sekä niitä yhteensovittavien (Julkl 16.3 §) säännösten tulkittamiseen mielestänne haasteita? Jos liittyy, niin kuvatkaa kokemaanne epäselvyyttä tai epäkohtaa mahdollisimman tarkasti.

Digitaalisen omadata-oikeuden mahdollistaminen julkisissa palveluissa tulee selkeyttää yleislainsäädäntötasolla. Toimivin ratkaisu olisi sisällyttää omadata-oikeus julkisuuslain uudistukseen.

Julkisuuslailla tulisi säätää tietojen luovuttamista koskeva yleinen linja siten, että yksilön oikeus luvittaa viranomaisrekistereissä olevien omien tietojensa siirto eri rajapintojen yli olisi mahdollisimman laaja. Kiinteistöyönantajat on kuvannut tätä tarvetta yhdellä esimerkillä kohdissa 1 ja 2.

4. Muut mahdolliset kommentit ja toiveet, joita haluatte välittää työryhmälle julkisuuslain ajantasaistamistyössä huomioon otettavaksi.

Kiinteistöyönantajat on lausunnossaan tuonut esille ongelman, joka liittyy sisäministeriön hallinnonalaan ja jonka ratkaisemiseksi julkisuuslain kehittäminen on tarpeen. Vastaavia, digitaalista työllistymistä ja työllistämistä edistäviä tarpeita on tunnistettu myös monella muulla hallinnonalalla.

Digitaalinen työllistyminen -hankkeen laaja verkosto, joka on mukana muun ohella vaikuttamassa siihen, että viranomaisrekistereissä olevia tietoja pystyttäisiin hyödyntämään koneluettavasti ja omadata-periaatteella, on laatinut erillisen positiopaperin, jossa kuvataan tarkemmin julkisuuslainsäädäntöön ja sen tulkintaan liittyviä haasteita.

Verkosto on muun muassa todennut paperissaan, että mahdollistamalla viranomaisrekistereissä olevien tietojen hyödyntäminen koneluettavasti, useita viranomaisprosesseja voitaisiin automatisoida ja saavuttaa merkittäviä säästöjä yhteiskunnalle. Samalla tuettaisiin opiskelijoita, työnhakijoita ja työntekijöitä oman osaamisen tunnistamisessa ja sanoittamisessa, helpotettaisiin työnhakua, nopeutettaisiin rekrytointiprosessia ja parannettaisiin kohtaantoa työelämäpalveluissa.

Paperissa on niin ikään todettu, että tietojen käytettävyys sähköisessä muodossa on välttämätön edellytys usealle hallitusohjelmassa tarkoitetulle hankkeelle, muun muassa sosiaalietuuksien automatisointi, AuroraAI-palveluverkosto ja sähköiset työllistymisen palvelut.

Kiinteistöyönantajat haluaa vielä lopuksi kiinnittää huomiota oikeusministeriön tärkeään rooliin kaikissa niissä virkavalmisteluryhmissä, joissa suunnitellaan sellaisia työllistymiseen ja työllistämiseen liittyviä tietojärjestelmiä ja digitaalisia palveluja, joiden toteutuminen edellyttää mahdollisia muutoksia oikeusministeriön valmisteluvastuulla olevaan lainsäädäntöön. TEM-vetoisen

TE-palvelut 2024-virkavalmisteluryhmän 14.6.2021 päivätyllä työryhmälistalla ei esimerkiksi näy yhtään OM:n edustajaa, vaikka kehittämistyön alla on muun muassa TE-palveluiden tietojärjestelmien kokonaisarkkitehtuuri, johon liittyy useita julkisuuslainsäädännön kehittämistarpeita.

Brax Tiia
Kiinteistöyönantajat ry